

LT 55a
7332.

Activitatea Extra-școlară

A

INVĂȚĂTORILOR

Doc.

RĂSPUNSUL D-LUI SPIRU C. HARET

MINISTRUL INSTRUȚIUNEI PUBLICE

LA

INTERPELAREA D-LUI SENATOR, TITU MAIORESCU

ROSTIT ÎN ȘED. SENATULUI DE LA 25 IANUARIE 1908

10890.

BUCUREȘTI

—
TIPOGRAFIA VOINȚA NAȚIONALĂ

56, Calea Victoriei — Strada Academiei, 17

1908

37(498)

BIBLIOTECA

BUCUREȘTI

COTA

7332

CONTROL 105

CONTROL 105

Re 167/04

1961

D

96
C
166
110

B.C.U. Bucuresti

C10890

Domnilor Senatori,

Subiectul asupra căruia onorabilul d. Maiorescu a făcut interpelarea D-sale, activitatea extra-școlară a învățătorilor, poate să fie supus discuțiunii, ca ori-ce lucru omenesc; dar a avut cel puțin până acum un merit, că v'a dat Dv. ocaziunea, să ascultați un discurs de-o formă frumoasă, cum d-l Maiorescu are obiceiul să facă.

Însă asupra fondului rezerve.

Înțelegeți că atunci când eu am întreprins activitatea extra-școlară, pe care o critică azi d. Maiorescu, am făcut-o cu bună știință și cu convingere, și am avut a cerceta și atunci destule obiecțiuni cari mi se făceau; dacă, cu toate acestea, am intrat în luptă, am făcut-o pentru că aveam credința că așa e bine să fac, în folosul țării și al școlii.

Onorabilul d. Maiorescu a avut, în discursul său, două părți: o parte de analiză, pe care a pus-o la sfârșit, și o parte de critică foarte aspră, pe care a dezvoltat-o la început. A mai fost și o parte personală, la care nu voi răspunde, pentru că la dânsa am răspuns și ieri, și-mi este imposibil să răspund în toate zilele la aceleași învinovățiri.

În partea criticei, d-l Maiorescu, nu a fost drept, și a făcut și erori de fapte, care răstoarnă o bună parte din toată argumentarea sa.

Voiu trece peste învinovățirea de socialism,

reeditată după d. Disescu. Ea nu are ce căuta aci. Am spus ieri că, dacă cumva sunt socialist, sunt fără știrea mea, deoarece nu știu în ce constă socialismul. Dar și dacă așa fi, acesta ar fi dreptul meu, și nu am a da socoteală nic' d-lui Maiorescu, nici altcuiva pentru aceasta.

Pe banca aceasta, eu sunt supus judecării Dv. pentru faptele pe cari le fac, iar nu pentru convingerile pe care le am.

De asemenea, nu voi răspunde la insinuări și aluziuni. Pe unele nu le-am înțeles, iar altele nu au ce căuta într'o discuție serioasă.

Pot însă să spun că eu sunt tot așa de bun Român ca ori cine altul, și de nume, și de sânge, și de sentimente. Bine ar fi să poată totdeauna vorbi așa și cei cari ar putea formula vre-o îndoielă înastă privință.

Dar, D-lor, o învinovățire la care de loc nu mă așteptam este aceea că eu, după ce dădusem speranțe unora că voi fi un om de școală de seamă, mi-am permis să mă amestec în trebi cari nu mă priveau și că am scris broșura asupra chestiei țărănești. Nu-mi vine a crede că am înțeles bine pe d. Maiorescu; pentru că a se aduce o asemenea învinuire unui om politic, care trecuse deja prin minister șease ani de zile, și să i se contesteze dreptul de a se ocupa de o chestiune care preocupă pe toată lumea, mi se pare lucru în adevăr extraordinar.

Era un timp, când câți-va oameni își arogau dreptul de a pune marginea până unde era permis altor oameni să cugete, și este și azi o țară, nu departe de aci, unde încă se face așa. D. Maiorescu însă vrea să ne întoarcă mai înapoi decât vremurile acelea, căci nici pe atunci nu ar fi avut cineva pretenția să

mărginească dreptul de a cugeta și a scrie, unui om ajuns în situația mea.

Am scris *Chestia țărănească*, pentrucă era dreptul meu, și pentrucă am crezut că scriind-o fac un serviciu țării. Și azi, după trei ani, convingerea aceasta mi este așa de puțin zdruccinată, chiar în urma discursului d-lui Maiorescu, încât, dacă ar fi să o tipăresc din nou, nu știu dacă aş avea zece vorbe de schimbă într'ansa.

Mi s'a mai făcut o altă invinováțire.

Mi s'a spus că am profitat de cei patru ani cât am fost în al doilea rând la minister, pentruca să fac o *tovărășie* cu învățătorii, și că am abuzat de această *tovărășie*, ca să guvernez și în timp de opozițiune. Aceasta nu era decât repetiția celor spuse și de d-nul Dissescu în discuțiunea abia terminată ieri.

D-lor, că a fost *tovărășie* între mine și învățători, este foarte adevărat.

Am lucrat în adevăr împreună cu dânșii deavalmă patru ani de zile, cu cea mai mare tragere de inimă și în cea mai bună înțelegere, pentru realizarea unui scop, pe care și unii și alții îl credeam și-l credem, că era frumos și de folos public. Dacă d. Maiorescu crede altfel, aceasta îl privește; dar eu aveam a lucra după vederile mele, de vreme ce lucrăm sub responsabilitatea mea, iar nu după vederile adversarilor mei.

Il supără pe d. Maiorescu acțiunea mea cu învățătorii, pentrucă, zice d-sa, fac politică cu dânșii.

Ar fi fost bine ca d. Maiorescu să lămuirească sensul, pe care-l dă d-sa cuvântului acestuia.

Dacă prin *politică* a voit să înțeleagă lucrarea la un loc pentru binele *cetății*, în sen-

sul pe care cei vechi îl dădeau acestui cuvânt, atunci da, politică este ceea ce fac eu cu învățătorii, pentrucă cu toții ne-am pus puterile noastre în serviciul unei cauze de interes public.

Dacă însă prin *politică* a voit să înțeleagă înjgheburile unei tovărășii pentru exploatarea în comun a intereselor statului în folosul ei, rog pe d. Maiorescu să binevoiască a căuta asemenea tovărășii în alte regiuni, mai apropiate de d-sa ; la noi, nu le va găsi.

Politică cu învățătorii eu nu am interes a face, pentrucă învățătorii nu pot să facă servicii politice de acelea, pe cari cel mai neînsemnat agent electoral și le poate face la oraș cu doi lei pe zi. Ei delă mine nu pot aștepta nimic alt decât mizeriile ce li se vor face, când pe această bancă vor triumfa ideile ca ale d-lui Maiorescu. Prin urmare care ar fi obiectul unei tovărășii de exploatare care nu ar avea ce exploata ?

Că-l supără pe d. Maiorescu că între învățători și mine s'au stabilit oare cari legături de simpatie, în urma colaborării noastre comune, la asta ce pot eu face ? Simpatia aceasta ar fi putut să o aibă și d. Maiorescu și amicii săi ; dar pentru asta nu trebuia ca, și cu rost și fără rost, tot mereu să arate învățătorilor aversiunea pe care le-o arată. Dragostea oamenilor nu se câștigă așa.

Politica, definită în felul cum o înțelege d. Maiorescu, este o adevărată pacoste. Pentru un politician adevărat din școala aceasta, oamenii ar trebui să fie împărțiți în tabere dușmane între cari nimic să nu fie comun. Pentru un asemenea politician, e destul să zici bună ziua unui om politic, pentruca să fii compromis și bănuț că *faci politică* cu dânsul. A fost

destul ca învățătorii să nu colaboreze la presa conservatoare, care ne tratează așa cum știți, a fost destul ca să găsească și ei, ca și mine, că bine este să lucreze într'o anumită direcție, pentru ca școala politicianilor să le arunce anatema.

Aș fi fost în drept să mă aștept măcar cel puțin dela un om ca d. Maiorescu, să nu văd formulându-se invinovățiri de acest fel.

Aș mai fi înțeles una ca aceasta, dacă aș fi abuzat de relațiile mele cu învățătorii pentru a încerca să-i înrolez în partidul meu politic sau pentru a înegri în ochii lor partidele adverse. Dar aceasta nu am făcut-o nici odată. În mod hotărât afirm aceasta, și desfid pe ori și cine să dovedească contrarul. Nici un învățător nu a auzit nici odată de la mine o vorbă și nu a primit un rând în care să pognesc pe cineva sau să fac laude vre-unui partid politic. Sunt mii de scrisori de ale mele în mâinile preoților și învățătorilor sătești. Desfid pe ori-cine să arate măcar una în care să se găsească alt-ceva decât sfaturi și îndemnuri la muncă, consilii, și, pe ici pe colo, câte o reprimandă pentru vre-o greșală.

Dacă politica asta vă supără, asta înseamnă că politica pe care o faceți Dv. nu este cea mai bună.

A vorbit d. Maiorescu de pasiune politică, de sectarism. Mă miră că vorba aceasta vine tocmai de la d-sa și se adresează tocmai mie. Zic asta pentru că d. Maiorescu trebuie să știe mai bine decât ori-cine altul că, dacă a fost Ministru, care în modul cel mai larg să acorde încrederea sa ori-cui, fără considerație de vederi politice, ci numai după acele de interes public, acela am fost eu. Să mi se citeze un singur caz în care să mi fi permis eu

a cere cuiva să-mi producă chitanța de plata cotizației la clubul meu politic, înainte de a-i acorda un drept, precum au avut îndrăzneala să facă alții, cari azi au curagiul a vorbi de sectarismul meu. Dar în schimb pot cita multe, foarte multe și foarte caracteristice exemple de adversari politici bine cunoscuți cărora le-am acordat toată încrederea mea. Când veți putea și Dv. să-mi citați exemple la fel, vom putea sta de vorbă; până atunci, nu.

Dar poate vrea d. Maiorescu și amicii săi ca, de dragul laudelor problematice ale d-ilor, să urmez și eu a acoperi cu mantia bugetului clientela pe care unii o încuibaseră la Ministerul Cultelor. Ori poate vrea să răspund cu surâsuri și complimente la ploaia de infamii cu cari mă acoperă patronii pomenitei clientele. Mărturisesc că atâta caritate creștinească nu am și că, cu riscul de a merita și mai departe epitetele d-lui Maiorescu, nu voi înceta de a lovi fără cruțare în banda necinstitiilor și a nulităților. Atât mai rău pentru cei cari le iau apărarea.

Dar să trecem la altele.

D. *P. Missir*: Cum rămâne cu prefața?

D. *Ministru al Instrucțiunii Publice*: Voi veni și la dansa îndată; eu am avut răbdare; vă rog să aveți și d-voastră.

Mai întâiu iată faptul neexact, pe care d. Maiorescu a edificat jumătate din discursul său. D-sa mi-a zis că am scris broșura «Chestia țărănească» și am împărțit-o în mii de exemplare

D. *T. Maiorescu*: Nu acea; cea dintâiu, de la 1901.

D. *Ministru al Instrucțiunii Publice*: Dar m'ați întrebat de ce am scris-o. Am scris-o pentru că era dreptul meu, și vă contest dreptul

de a-mi cere socoteală pentru aceasta. Dacă broșura s'a cumpărat de toată lumea, pentru ce vă mirați? De aceea a fost pusă în librărie. De ce au cumpărat-o? Asta e treaba celor cari au cumpărat-o.

D. *I. Grădișteanu*: Ați dat-o gratis.

D. *Ministru al Instrucțiunii Publice*: Puteam să o dau și gratis, asta mă privește pe mine. Este curioasă pretenția asta de a mă pune sub cenzură aceia cari nu pot să scrie nimic. Imi faceți proces, că de ce am scris prefața și frașa de la pagina 14? Am scris, pentru că asta este părerea mea.

Și dv. ați avut și aveți încă despre noi păreri încă și mai rele, pe cari le-ați scris. Dar nouă nu ne-a trecut prin minte să vă interpelăm în parlament, pentru a discuta dreptul dv. de a scrie ceea ce vreți. Aș vrea să știu cu ce drept veniți acum să mi cereți socoteală mie pentru că am uzat de un drept al meu, pentru a cărui exercitare nu am trebuință de permisia dv.?

Dar precum eu am avut dreptul să scriu, au avut și alții dreptul să citească; și dreptul acesta îl au și dascălii, cel puțin tot atâta cât și ori-care alții.

Toată partea aceasta a vorbirii d-lui Maiorescu, nu a fost prin urmare în chestie, nu era coprinsă în subiectul interpelării d-sale și depășește chiar dreptul său. De aceea, refuz a mă ocupa mai departe de dânsa.

Și, cu toate acestea, D-lor, pot să vă asigur, că dacă aș consimți să intru în discuțiunea aceasta, ași fi foarte la largul meu. Să nu socotiți D-v., că atunci când am scris acele câteva rinduri, cari v'au supărat, nu eram foarte bine documentat și n'aș fi fost în stare să dovedesc ceea ce scrieam. Dar, dacă ar fi

permis a se cere socoteală cuiva în parlament de părerile lui ca om privat, așa avea și eu dreptul să cer socoteală unora din d-v, de cele ce au scris și scriu, și nu știu dacă le-ar veni îndemână.

Să lăsăm dar acestea și să venim la chestiunea care este în discuțiune, la activitatea extra-școlară a învățătorilor.

Mai întâiu voi releva o afirmare eronată a d-lui Maiorescu, prin care d-sa a vrut să stabilească legături între ceea ce s'a făcut între anii 1901 și 1904 în domeniul învățământului rural și mișcarea de anul trecut.

D. Maiorescu zice : «Cum se face, prin ce coincidență s'a întâmplat că învățătorii sunt acuzați ca instigatori tocmai în anul 1907, adică tocmai în urma începerii activității d-tale extra-școlare?».

Dar aceasta nu este exact, căci n'au fost turburări dela 1888 încoace, în cari învățătorii să nu fi fost acuzați de instigatori.

La 1888, în toate părțile se spunea acest lucru ; și, dacă astăzi nu-și mai aduc unii aminte de lucrul acesta, este că de atunci au trecut 20 de ani și că răscoalele de atunci, fiind mult mai răstrânse, ele n'au lăsat o impresiune destul de durabilă în spirite.

Tot așa au fost acuzați învățătorii și la 1898, când au fost turburări în patru județe.

Așa dar, ceea ce s'a întâmplat în 1907 nu este de loc o excepție. Ceea ce s'a întâmplat atunci a mai fost și mai înainte, și tot așa va fi până ce la țară se va lumina lumea, pe cât timp învățătorul se va găsi în aceeași situațiune falsă în comună, unde nu este alt element de cultură decât el și preotul ; înfine, până când fruntașii satelor nu vor mai vedea în învățător o amenințare vecinică pentru si-

tuația preponderentă pe care cei mai mulți din ei o datoresc numai întunecimei minții săteanului.

Puteti să vă închipuiți cu ce ochi poate să se uite primarul la învățător, care pe fiecare zi scoate din școala lui oamenii cu știință de carte, care mâine i vor disputa primăria.

Este un antagonism de tot momentul între aceste două elemente, pe care toată lumea îl știe. Am citat ieri aici o piesă oficială, scrisă de un înalt funcționar al guvernului conservator, care spunea în mod limpede lucrurile acestea. Nu mai vorbesc de celealalte dovezi pe cari le-am citat. De altminteri nici nu-mi vine a crede că cei cari au trecut vre-o dată prin guvern nu au cunoștință de această stare de lucruri.

Dar, d-lor, de rândul acesta, învinovățirile aduse învățătorilor trebuia să aibă un grad de inverșunare deosebit ; pe de o parte pentru că turburările au atins un grad de sălbătăcie, cum numai fusese niciodată, iar pe de alta pentru că aceia cari sunt deprinși a judeca lucrurile în mod superficial au căutat împrejurări nouă cari să justifice întâmplările cele nouă, și atunci s'au agățat de această activitate a învățătorilor. Cred însă că am dovedit câtă netemeinicie era în aceste învinovățiri. Nu voi mai reveni asupra vorbirei de ieri, căci v'ași obosi în mod inutil.

În cercetarea pe care a făcut-o asupra activității extra-școlare, d-l Maiorescu a formulat o părere pe care o mai împărtășesc și alții, anume că învățătorul să fie numai învățător în școala lui și nimic alt-ceva. În sprijinul acestei păreri, zicea că învățătorul, scos din aritmetică și geografie, nu are să mai fie smerit și că lipsa aceasta de smerenie îl strică.

De! dacă prin nesticăciune se înțelege smerenie absolută, atunci vă spun drept că nu-mi pare rău de ceea ce fac. Învățătorul vecinic smerit, vecinic cu capul plecat și cu spinarea încovoiată, nu este idealul meu de învățător.

Căci, dacă el este chemat să facă educația copiilor, trebuie să-i învețe nu numai aritmetica și gramatica, ci și simțământul de demnitate omenească. Așa fiind, eu nu înțeleg de loc smerenia ca condiție primordială a învățătorului. Da, învățătorul să nu fie îndrăzneț, insolent, să nu se amestece acolo unde nu are ce căuta, să nu fie nerrespectuos față de autorități și cuviincios față de colegi, supus aceluia pe cari trebuie să-i asculte. Toate acestea i le pretind. Dar între acestea și smerenia pe care i-o cere d. Maiorescu, este o mare depărtare. De altminteri d-sa a explicat ce înțelege prin smerenia aceasta: să se mărginească în școala lui, pur și simplu. Nici aceasta eu n'o admit și dacă d-sa are dreptul de a avea o părere, am și eu dreptul de a avea o părere a mea. Atunci când nu voiu mai fi pe această bancă și când va veni altul care va avea vederi opuse, va fi în drept de a nu păstra ceea ce am făcut eu, mai ales dacă nu va călca legea.

D. C. Arion: Curtea de Casație zice că d-ta calci legea.

D. Ministru al Cultelor: Voiu răspunde la această întrerupere cu ocazia interpelării pe care o aștept.

Pentru ca să nu stea în aer discuția, trebuie mai întâiu să arăt ce este activitatea extrașcolară despre care avem să vorbim. Aceasta este cu atât mai necesar, cu cât am văzut că nici d. Maiorescu nu este bine lămurit în privința ei.

Aşa, d-sa a spus de două trei ori că nu e bine că învățătorul să se ocupe de cârciumă; dar cârciumă nu face parte din activitatea extra-școlară ! N'am zis nici odată că învățătorul să se ocupe de cârciumă ; din contră, cînd am văzut în proiectul de lege de dănnăzi al d-lui Costinescu, dispoziția că și învățătorul să facă parte din comitetul de administrație al cârciumelor, am cerut să fie scos de acolo, și a și fost scos.

Ori poate d. Maiorescu a zis vorba aceasta numai ca să facă efect, ori ca să discrediteze ceea ce critică ; dar atunci asta ar însemna că chiar d-sa nu prea avea încredere în tăria cauzei sale, de vreme ce simția nevoia a o întări prin ase nenea mijloace.

Iată, d-lor, în ce consistă activitatea extra-școlară.

Să reamintesc, mai întâiu, că bazele ei au fost puse într'un articol pe care l'am publicat într'o revistă didctică din 1900.

După ce am revenit la minister, în 1902, am tras-o în broșură și am împărțit-o în foarte multe exemplare la toți învățătorii, și la multă altă lume.

Ce conține broșura această ?

De la început pînă la sfîrșit era un indemn la lucru. Nu puneam nici o obligație nimănui, nimeni nu a fost nici-odată silit să intre fără voie în activitatea extra-școlară, nici nu a fost supărat întru nimic dacă nu a voit să intre.

Din contra, în mai multe rînduri, și verbal, și înscris, a trebuit să temperez ardoarea unora, și să-î îndemn a nu-și impune lucrări mai presus de puterile lor. Sunt abia două luni de cînd am dat încă o circulară în acest sens.

Cînd am luat inițiativa acestei activități, îmi făceam socoteala că, d-aca mă vor urma a zecea

parte din învățători, tot va fi bine, căci cu patru sau cinci sute de oameni hotărâți la muncă cinstită se poate face multă treabă bună.

Ce s'a întâmplat, însă?

S'a întâmplat că, de unde mă așteptam să am patru sau cinci sute de adepți, am avut patru sau cinci mii, așa că nu au rămas în afară de mișcare de cât foarte puțini. Rezultatul acesta eu îl consider admirabil, și pe mine mă bucură tot atâta cât vă supără pe dv.

Domnilor Senatori,

Scopul și tendințele broșurei din 1902 l'ați putut înțelege întru cât-va din ceea-ce am citat ieri dintr'însa. Cu toate acestea, vă cer permisia să mai fac o citație :

«Dintre toate, piedica cea mai puternică, care s'a opus ca toți să se bucure de o potrivă de bine facerile noii stări de lucruri, a fost de sigur lipsa mijlocului de a se stabili o relațiune intimă, constantă și activă între cei cari dau impulsia și cei cari trebuiau să o primească. S'au făcut, și se fac mereu, legi excelente, în cari se găsesc tesaur de solitudine și de intenții bune pentru clasele muncitoare ; dar punerea lor în practică este încredințată, în cele din urmă, unor oameni incapabili de a le înțelege, și mai cu seamă incapabil de a convinge pe cei interesați de utilitatea acestor legi. De aceea, mulțimea cea mare rămâne nepătrunsă de încercările ce se fac împrejurul ei, și legile ce se votează pentru dânsa, se scurg fără să lase urme, ca picăturile de ploaie pe o stâncă. Tot așa ar fi dacă, în mijlocul poporului, în contact intim și continuu cu dânsul, am dispune de niște agenți de pro-

pagandă culti, inteligenți și plini de iubire pentru dânsul?»

Iată, Domnilor, care a fost ideea fundamentală a acestei întreprinderi. Voiam să creez un organ de acțiune, cu care să se poată lucra asupra masei poporului, pentru a face să pătrundă și într'însa civilizația rămasă până azi numai la suprafața societății noastre. Voiam ca, prin învățatori, să stabilesc între o pătură și alta a neamului nostru legătura care lipsește, și să le dau puțința de a se cunoaște și a se înțelege una pe alta. Acesta este scopul, aceasta este năzuința contra căreia se ridică azi partidele conservatoare prin vocea d-lor Disescu și Maiorescu.

Rămâne să arăt cari erau mijloacele de acțiune, pe cari le recomandam învățătorilor.

Erau foarte simple și inofensive; veți putea judeca singuri.

De la început până la sfârșit, broșura nu face decât să învețe pe învățatori cum să dea sătenilor sfaturi de igienă, sfaturi potrivite pentru dânșii, sfaturi de a se întovărăși pentru a îndeplini cu puteri unite lucruri pe cari nu le poate face un om singur, precum secarea de bălți, plantarea coastelor și altele asemenea. Dar mai presus de toate, recomandăția fundamentală, pe care o făceam învățătorilor era aceea de-a face din misiunea lor o misiune de pace și iubire creștinească. Partea aceasta a broșurei v'am citit-o ieri, și nu o mai repet astăzi.

Dacă într'un asemenea program de acțiune se găsește ceva, cit de puțin, care să poată deștepta aprehensiunile celui mai susceptibil pedagog, vă rog să-mi spuneți. Și, dacă și un asemenea program, formulat în așa fel, poate provoca bănueli, sunt în drept să mă întreb:

care să fie oare gîndul ascuns al contradicțiilor mele și cum înțeleg ei rolul școlii în societate ?

Cit pentru mine, Domnilor, eu nu înțeleg ca învățătorul să stea închis ca într'o cetate în egoismul lui și între cele patru ziduri ale școlii, fără să vrea să știe ce se mai petrece pe lume. Misiunea lui este în prima linie și mai presus de ori-ce alt, o misiune de pace, de iubire și de binefacere. Dar acestea nu sunt virtuți inerte; ele trebuie să fie active și productoare; căci, cum zice poetul, «Credința care nu e activă nu este o credință sinceră».

«Domnilor, articolul din 1900 și broșura din 1902, au formulat în mod precis și clar un vast program de acțiune. Dar acțiunea începuse în realitate încă mai dinainte.

Încă din 1898 începuseră a lua ființă cantinele școlare, iar în 1899 chiar băncile populare.

În 1899 am medaliat pe învățătorul Rădulescu de la Besdead care înființase o bancă populară și faptul acesta a determinat energica mișcare pe care o cunoașteți cu toții.

Precum vedeți, de la prima mea intrare în guvern, în 1897, nu am încetat un moment de a avea preocuparea rolului social al învățătorilor, nici chiar în cele două perioade când nu am făcut parte din guvern D. Maiorescu, ca și d. Disescu, au găsit și aci materie de criticat. După d-sa, ar fi trebuit să fac și eu ca alții, că atunci când nu sunt Ministru, să mă odihnesc sau să fac cele necesare ca să redevin Ministru. Eu nu admit de loc felul acesta de a înțelege datoria.

Toți, dar mai ales acei cari sunt oameni de guvern, au datorie de tot minutul de a

lucra prin toate mijloacele legale pe cari le au la dispoziție pentru a face să se realizeze ideile pe cari le cred bune pentru țară, și pentru a se opune acelor pe cari le cred vătămătoare. Când ești în guvern, trebuie să lucrezi ca Ministru: când nu, ca simplu cetățean; dar datoria de-a lucra nu încetează nici un moment.

Datoria aceasta, eu nu am încetat un moment de a mi-o face, chiar când nu m'am aflat pe această bancă. Asta este ceea ce numiți d-v. a *guverna din opoziție*. Putere de a governa eu nu aveam; dar nici d-v nu aveți destulă putere pentru a face să triumfe unele cause rele, și de asta nu eu sunt vinovat, ci d-voastră.

Am continuat dar a scrie, a publica; și când am putut, chiar am vorbit învățătorilor. Aceasta s'a întâmplat odată, o singură dată, când cu congresul lor din Iulie 1905; dar atunci am vorbit la 1000 de învățători, pe față, în prezența însuși a Ministrului de pe vremuri și a tuturor inspectorilor și funcționarilor săi. Am vorbit deschis, ca să combat o încercare a aceluși Ministru de-a restrânge învățământul rural. Am vorbit, pentru că era datoria mea să uzez de toate mijloacele de cari puteam uza, pentru a împiedica o măsură rea; și am făcut bine, pentru că am împiedicat luarea acelei măsuri. Ministrul în prezența căruia am vorbit nu a combătut zisele mele; dar pe urmă, după ce mi-am tipărit și împărțit discursul, s'a dat ordin să fie urmărit și confiscat pe la învățători. Posed ordinele oficiale date pentru aceasta. Vă las să judecați procedeul.

Dar să ne întoarcem la ale noastre, și

C10890.

să enumer diversele forme ale activității extrașcolare.

A fost mai întâiu campania antialcoolică, începută încă din 1897, și în care învățătorii au lucrat cu atâta energie.

Au fost apoi cantinele școlare, susținute din serbări, din subscrieri personale, din cotisațiuni, pentru ca să se dea la dejun o hrană caldă la copiii absolut lipsiți de mijloace. Cantinele acestea există în toate părțile în Occident, dar există în socoteala comunelor. În special comuna Parisului întreține cantine școlare în mod foarte larg, în socoteala sa proprie. La noi, unde școlăle rurale sunt depărtate uneori cu 3, 4 și 5 kilometri de locuința copiilor, era o adevărată barbarie a se vedea iarna prin lapovițe, zăpezi și noroaie venind copiii de 7—8 ani cale de 4 kilometri până la școală și stând ziua întreagă nemâncăți, sau mâncând numai o buchiță de mânăligă rece.

M'am preocupat de lucrul acesta, și a fost destul se dau o singură circulară în anul 1898, pentru ca îndată să se înjghebeze o sumă de cantine școlare. În 1902, erau 241, și numărul lor a crescut mult pe urmă; și din această cauză, frecuentarea școlilor a crescut foarte mult. Dacă faptul acesta constituie o vină, d-v veți pedepsi pe institutorii și învățătorii cari, prin mii de greutate și uneori cu sacrificii personale de bani și muncă, au dat ființă acestei instituții binefăcătoare. Și poate că veți face și asta, de vreme ce în 1899 trimiteați jandarmii să închidă cantinele și să spargă cu toporul mesele și vasele lor.

Am îndemnat pe învățători să caute să creeze câte o mică bibliotecă pe lângă școala

lor. Era o încercare foarte grea, nu atât din cauza lipsei fondurilor, fiindcă o bibliotecă rurală se poate înjgheba cu 3—400 de lei cel mult, dar din cauza lipsei unei literaturi apropiate. M'am silit eu să creez o asemenea literatură, pe cât am putut, dar până acum încă nu am izbutit pe deplin.

Care este scopul acestei creațiuni? Este că la țară una din principalele cauze ale întinericului intelectual nu stă atât în lipsa de învățători și de școale, cât în lipsa mijloacelor de a întreține cultura căpătată în școală. Este un lucru știut că un copil eșit din școală la vârsta de 13—14 ani, după 2—3 ani, nu mai știe să citească, chiar când a făcut 4 ani de clase primare; căci în sate poți umbla din casă în casă o zi întreagă, și nu vei găsi o foaie de hârtie scrisă sau tipărită. Atunci asupra a ce să se exercite știința de citire a copilului?

Ne mai citind, el uită să citească după cum un musicant care nu cântă își pierde arta, după cum un meseriaș care nu lucrează, își uită meseria. Cu atât mai lesne se pierde cunoștința de carte ce a căpătat un copil la o vârstă fragedă. De aceea, la oștire, ne vin adeseori recruți cari au făcut clasele primare și cari cu toate acestea nu știu să citească.

Pentru acest cuvânt am căutat să fac să se înființeze biblioteci rurale. Am înființat eu vre-o 700, dar pe celelalte le înființează învățătorii, și până în 1902, ei înființaseră vre-o 450, — vă puteți închipui cu câte greutate.

(— Ora fiind 5 p. m., se consultă Senatul asupra prelungirii ședinței, care se admite).

D. ministru al instrucțiunii: Mai intră în activitatea extra-școlară și în vâțământul practic

agricol, asupra căruia însuși d. Maiorescu a declarat că nu are nimic de zis.

D. *Titu Maiorescu*: Nici asupra cantinelor nu am nimic de zis.

D. *ministru al instrucțiunii*: Recunosc însă că nu am reușit pe deplin să introduc acest învățământ agricol practic, din cauza slabelor mijloace ce am avut la dispoziție; dar acest învățământ e în legătură cu alt-ceva, pe care de asemenea l'am recomandat învățătorilor, ca înființarea grădinilor de legume. Am insistat mult ca învățătorii să popularizeze prin sate grădinile acestea de legume, pe cari unii le-au criticat. Unii învățători au înființat asemenea grădini împrejurul școlii, alții au înjghebat tovărășii de 10—20 săteni, cu cari au făcut asemenea grădini, procurându-le învățătorii sămânța necesară.

Am luat această inițiativă, pentru-ca să se ia din mâna străinilor acest izvor de bogăție, care, după calculele cele mai modeste, scoate din țară cel puțin câte 20 milioane pe fie-care an; am voit să fac să rămână în punga țaranilor noștri acești bani. (*Aplauze*).

Intreprinderea aceasta a fost una din acelea care a reușit mai bine.

În 1902, erau 1846 grădini înființate pe la școli. În județul Vâlcea, într'un an ajunsese să nu mai fie nici un grădinar străin, iar în județul întreg, prin curțile sătenilor, se înjghebaseră vre-o 2000 de grădini de legume, (*Aplause*).

Cestiunea băncilor populare vă este bine cunoscută, și nu are trebuință de multe explicații. Repet însă ceea-ce am mai spus eri, că astăzi avem la sate peste două mii de bănci populare, cu un capital care se apropie în momentul acesta de 35 milioane.

Am înființat, prin învățători, școale de adulți, și am avut în 1904 aproape două mii de școale de adulți cu 80.000 de auditori; în anul următor toate aceste școli au fost închise.

Cercurile culturale sunt conferințe care se țin din când în când, în fle-care sat, de către învățători și de preoți. La ele se convocau și medicul, inspectorul comunal, primarul. Se vorbește țăranilor de lucruri care îi interesează; li se dă sfaturi de agricultură, de îngrijirea vitelor, de igienă, amestecate cu vorbiri instructive sau amuzante, ajutate prin proiecțiuni luminoase, făcute cu lanterna magică.

Șezătorile sâtești sunt tot un fel de cercuri culturale, ținute de învățătoare cu femeile și fetele.

Ar trebui să adăug pe lângă acestea, asociațiunile țăranesti pentru arendări și cumpărări de pământ, cari până acum, sunt puține la număr, dar cari mai toate au fost puse pe cale de către preoți și învățători.

Pentru a lărgi cercul de acțiune al învățătorilor, și a-i face să se folosească și ei de progresele din alte părți, am trimis pe doi în Bosnia, ca să învețe cultura și uscarea fructelor, și mai ales a prunelor; alți doi în Boemia, pentru prepararea șuncii; pe alții în Danemarca, pentru a vedea modul admirabil cum și-au organizat viața țăranii de acolo; pe alții în Franța și în Elveția, pentru fabricarea brânzei. Pe toți aceștia, odată întorși în țară, i-am însărcinat se propage printre țărani ceea ce învățaseră, și așa s'au înființat mai multe zecimi de cuptoare sistematice pentru uscat prunele, câte-va lăptării cooperative, și numeroase asociații pentru vânzarea produselor în comun, pentru vânzarea ouălor, pentru exploatare de păduri, și altele.

Aceasta este, Domnilor, așa numita activi-

tate extrașcolară. Rezultatele ei sunt foarte îmbucurătoare, căci la țară, ea a determinat un început de deșteptare intelectuală, pe care acțiunea directă ce o are școala asupra sateului nu ar fi putut-o determina nici în treizeci de ani.

Rezultatul acesta justifică acțiunea și dovedește puținul temeiu al teoriei d-lui Maiorescu, că trebuie să respingem orice acțiune culturală care vine de la învățători alt-fel de cât prin școală. La ce ne duce teoria aceasta, experiența ne-a arătat. Avem învățământul obligator decretat de 43 de ani, și din școlile noastre abia au eșit câte-va sute de mii de copii cu știință de carte, sau mai bine presupuși că sunt cu știință de carte.

După 43 de ani de învățământ obligator, avem poate 28 la sută de oameni cu știință de carte. Cei mai mulți nu știu să se serve de loc cu știința lor, și știința aceasta nu a contribuit mai întru nimic pentru a lumina, nu mintea indivizilor, ci mintea maselor. Efectele teribile ale minciunilor absurde cu cari s'au scos din minți țărani astă-primăvară, trebuie să ne fie și nouă învățătură de minte, și să ne facă să înțelegem că trebuie să mai lăsăm drumurile lungi și întortochiate ale teoriilor, chiar ale celor pedagogice, și să apucăm pe cărări mai scurte, ca să ajungem mai iute la scop.

Eu, d-lor, așa după cum spuneam eri, socotesc că omul de guvernământ care nu pune în mișcare toate forțele naționale cari-i sunt la dispozițiune în scopul de a realiza cel mai mare bine pentru țară, nu-și face datoria.

Eu aveam la dispoziție una din forțele cele mai mari, pe învățători, și întru câtva chiar pe preoți. Cum puteți să mi faceți o vină că

m'am servit de dânşii, pentru ca să caut să zdobesc odată stratul acesta gros de întunerec, care acoperă mintea poporului nostru ?

Era şi datoria, era şi dreptul meu să o fac. Aş fi fost în dreptul meu să oblig pe toţi cei puşi suu ascultarea mea ca să mă urmeze pe calea aceasta. Dar nu am făcut-o. Nu am impus nimănui nimic ; m'am mulţumit să expun programul meu şi am lăsat să-l urmeze acei cari au voit. Dar au voit cei mai mulţi, şi faptul acesta, care nemulţumeşte pe d. Maiorescu, pentru mine a fost din contră, dovada că preoţii şi învăţătorii pricep mai bine rostul datoriei lor decât îl înţeleg unii oameni de Stat

D-lor, dacă pentru a justifica acţiunea mea, aş avea nevoie şi de exemplele altora, mi-ar fi lesne se vă citez destule, aşa că, dacă ar fi să urmăim teoria d-lui Maiorescu, am rămânea singuri în felul nostru pe lume ; căci nicăieri nu se înţelege rolul unui om cult în felul d-sale ; nicăieri nu se cere ca învăţătorul să stea închis numai în şcoala lui şi să nu vrea să ştie ce să petrece pe lume. Chiar la noi în ţară, este vre-unul din corpurile luminate, conştiinţe de datoria lor, care putând să facă ceva pentru binele şi luminarea poporului, să nu facă ? Uitaţi-vă la armată. Care este datoria ofiţerului ? Să ne formeze buni militari cari să ştie bine serviciul şi datoria lor de militari şi atâta tot. Şi cu toate acestea care este cazarma care să nu aibă o şcoală de adulţi ? Datoria ofiţerilor este să înveţe slovele pe ţăranul incult de la ţară ? Şi cu toate acestea, ei îşi impune munca aceasta extra-militară, şi sunt mii de ţărani, cari neavând parte de şcoala satului, au totuşi parte de şcoala regimentului, şi, dacă am avea o statistică, s'ar

vedea câtă influență au avut aceste școli de regiment, ca să mai răsipească întru câtva întunerecul dela țară. Dacă vreți să fiți logici, trebuie să cereți și ofițerilor să se mărginească exclusiv în activitatea lor militară.

Mai dă unăzi am avut un alt exemplu. Magistrății dela cea mai înaltă treaptă până la cea din urmă au pornit o mișcare pentru a da sprijin moral și intelectual foștilor deținuți. În fruntea lor este însuși primul președinte al Curței de Casatie, și nu e nici un magistrat care să nu fi intrat în această mișcare. Este și aceasta o mișcare reprehensibilă?

Dar în această privință exemplul cel mai strălucit ce voiu cita va fi acela al clerului catolic din toată lumea. Dacă este un corp constituit care să dea cel mai minunat exemplu de modul cum trebuie înțeleasă datoria în lume a omului cult, este de sigur clerul catolic. În toate se amestecă: ține școli, ține cursuri, înființează instituții de bine-faceri de toate felurile, duce sfaturi și îndemnuri din casă în casă, se ocupă de buna stare a oamenilor, de multe ori chiar în afară de cercul adeptilor lor religioși. Și aci stă adevărata forță a clerului catolic.

D. Maiorescu spunea că învățătorul își va instrăina pe săteni prin activitatea lui extrașcolară. Va fi tocmai contrarul. Până acum era străin învățătorul în satul lui. Venea pentru întâia oară în sat, locuia de multe-ori la cârciumar, fiind că nu avea unde în altă parte, se ducea la școală, și țăraniil îl vedeau numai trecând pe stradele satului ca pe ori-ce străin. Nici o legătură sufletească nu era între dânșii.

Eu cer, din contra, ca învățătorul să intre în casă la săteni, să le dea sfaturi, și să-i în-

drumeze, să se pue la muncă cu ei. Și dv. pretindeți că aceasta îl înstreinează și îl face să se vrăjmășească cu țăranii? Sunt alții cu cari are să se învrăjmășească; au să fie cămătarii satului, când va face bănci populare, și cârciumarii, când va lucra contra alcoolismului.

Dar acesta va fi cel mai frumos titlu al învățătorilor la recunoștința țării.

În alte părți, activitatea extra-școlară este organizată. Am aci un extract dintr'o publicație germană, o enciclopedie pedagogică de Rein, care este acum în curs de publicație. Un capitol întreg dintr'însa este consacrat activității extra-școlare a învățătorilor.

Mă mulțumesc să citez dintr'însul această singură frază: «În Prusia, este permis învățătorilor să primească sarcina funcțiilor de președinte, de secretar și casier la casele de împrumut sistem Raiffeisen, fiind-că aci este vorba de un interes social și public».

Apoi dacă în Germania se face așa, acolo unde nu se află nici 1 la sută de analfabeți, noi să ne plătim luxul de a ținea sub obroc o forță ca aceea a corpului învățătorilor, să o lăsăm să se piardă neîntrebuințată, numai pentru satisfacția de a fi de acord cu pedagogia?

În Ungaria se dau ordine și se fac regulamente pentru a se regula activitatea extra-școlară.

Din Rusia chiar, am titlul unei publicațiuni care se ocupă exclusiv de această activitate: «Anuarul activității în afară din școală în Rusia», volum de 306 pagine, publicat la Moscva în 1907.

Cea-ce ne cereți pentru învățătorii noștri ar fi dar un fel de regim de excepțiune, al cărui rezultat ar fi să păstrăm pentru veș-

nicie tristul privilegiu al ignoranței, pe care astăzi din nenorocire îl avem. La acest mod de a lucra nu mă pot ralia, și după cum am spus și eri, repet și astăzi, că, cu tot regretul ce am de a nu fi alături cu d. Maiorescu în această privință, eu voi continua să duc mai departe activitatea pe care am început-o și pe care o cred bună și folositoare. (*Aplauze*).

Dar, d-lor, fie-mi permis la rândul meu să întreb și eu pe d. Maiorescu: Pentru ce critica d-sale, dezvoltată cu atâta talent, a mărginit o numai la învățători?

Două ore ne-a vorbit numai de ei și de relele ce vor veni din activitatea lor extrașcolară.

De ce nu a zis măcar un singur cuvânt și despre activitatea extrașcolară a profesorilor de celelalte grade?

Imparțialitatea ar fi cerut să se zică ceva și despre profesorii dela târg, și chiar dela Universitate...

Mai multe voci: Mai ales...

D. Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, Spiru C. Haret: Și profesorii dela târg au o activitate extrașcolară; dar ea nu este totdeauna la fel cu a învățătorilor, și putem să ne punem întrebarea: care este cea mai bună? a învățătorilor ori a celorlalți?

Mai întâiu, este știut că membrii corpului didactic de la oraș se ocupă cu învățământul privat: dau lecții prin familii sau prin școli private, sau chiar au pe seama lor școli de acestea.

Cred că nu mă va contrazice d. Maiorescu, când voi zice că institutele particulare de învățământ, cari au întru cât-va și un caracter comercial, absorb activitatea și munca intelectuală a proprietarilor lor într'o măsură cel

puțin tot așa de mare ca și activitatea extrașcolară a învățătorilor. Și cu toate acestea nu ne poate trece prin minte să oprim pe profesori de a fi în învățământul privat, cu atât mai mult că, în felul acesta de activitate, profesorii tot aduc un serviciu cauzei generale a învățământului.

Dar advocătura ? Se poate zice că profesorii cari fac advocatură nu fac activitate extrașcolară ? Dar întru ce activitatea aceasta este în folosul școlii ?

Din contră, este spre cea mai mare pagubă a ei. A început acum printre profesori o adevărată pornire spre advocatură, care nu știu unde va ajunge.

Oameni în vârstă, cu o vechime de 10, 15 și 20 de ani în învățământ, se înscriu la facultatea de drept, trec examenele—Dumnezeu știe cum — și se înscriu în barou. Și te pomenești, când se regulează orarul, că cutare profesor își pune aceeași clasă în aceeași zi de două ori, ori își părăsesc școala, când nu te gândești, toate acestea pentru că se duc să pledeze cine știe pe unde. Iată iarăși un fel de activitate extrașcolară despre care d. Maioreșcu nu a zis nimic, și care cu toate acestea merita toată severitatea D-sale, căci răul pe care îl face școlii într'o parte nu este prin nimic compensat în alta.

Într'un timp începuseră până și institutorii să facă advocatură. Dar, după cum știți, institutorul are 5 ore pe zi — 3 dimineața și 2 după amiază — când este dator să stea pe catedră. Și cu toată această grea ocupațiune, începuseră și institutorii să se înscrie la facultatea de drept și să se facă advocați, și când revizorul se ducea în inspecțiune, găsea clasa goală și institutorul nicăeri : se dusese la tri-

bunal și în locul său lăsase un certificat medical. (*Ilaritate*).

Acest fel de activitate extra-școlară îl găsesc și eu că e rău, și, dacă ași avea mijlocul, îndată ași face-o să înceteze; pentru instituții, am și oprit-o.

Aș putea vorbi și despre activitatea politică. Este recunoscut pentru două din cele patru categorii de profesori dreptul de a fi deputați, senatori, membri în consiliul comunal și județean. De ce nu cereți desființarea acestui privilegiu? Nu-l veți cere, pentru că chiar d-v, trebuie să recunoașteți că ar fi o mare pierdere pentru parlamentul țării să fie privat de un element cult și care i-a făcut servicii așa de mari.

Dar acum doi ani s'a făcut o lege ca profesorii să aibă dreptul să fie și prefecți, subprefecți, primari. Până acolo am ajuns. Pentru că un guvern a fost odată în încurcătură că nu-și găsea prefecți, s'a introdus între dascăli o nouă cauză de a îndrepta preocupările lor spre un fel de activitate, care nu are nimic a face cu chemarea lor.

Și pentru unul care va ajunge prefect, vor fi o sută a căror minte va fi frământată de o ambiție nesănătoasă.

Dar gazetarii? Să mai vorbesc și de dânsii? Cred mai bine să nu mai zic nimic, pentru că aș avea de spus lucruri foarte triste și urite.

În fine, d-lor, ca să încheem cu acest fel de activitate extra-școlară, vă rog să-mi permiteți să citesc o opiniune a unui domn, care nefiind coreligionarul meu politic, părerea sa va avea poate asupra d-lui Maiorescu mai mare efect de cât ar putea avea a mea. Anul trecut, când cu legea universităților propusă de d. Disescu, a fost numit raportor la ca-

meră d. Bădărău, profesor ; și iată ce spune d-sa în raportul prin care recomanda aprobării Camerei proiectul de lege al d-lui Disescu :

«Dacă ținem socoteală că trăim în împrejurări sociale, în cari divisiunea munci nu este aplicată, când este necesar ca acelaș om să aibă mai multe ocupații și când e natural deci ca pentru mulți profesori catedra să fie un simplu punct de sprijin pentru alte ocupații, nu putem impune profesorilor să-și consacre tot timpul catedrei».

Iacă, d-lor, activitatea extrașcolară înțeleasă în sensul cel mai rău posibil și pe care cu indignare o resping, ca imorală și răufăcătoare. Mă miră curajul aceluia care a putut să o formuleze într'un document oficial, și nu mă îndoiesc că sentimentele mele sunt împărțășite de d-v toți, și chiar de d. Maiorescu (*Aplause*).

D. *Titu Maiorescu* : Sunt contra celeialalte dar mi-te contra acesteia.

D. *ministru al instrucției publice Sp. Haret* : D-v nu v'ați ridicat contra aceștia, vă ridicați contra învățătorilor.

D. *Titu Maiorescu* : M'am ridicat contra d-lui Bădărău.

D. *ministru al instrucției publice Sp. Haret* : Eu nu vorbesc personal cu d. Maiorescu în momentul acesta, vorbesc cu partidul conservator. Și, judecând chestiunea activității extrașcolare, în loc se mă mărginesc numai la învățători, eu mă întind la întreg corpul didactic.

Ei bine, eu constat că modul de-a înțelege activitatea extrașcolară al d-lui Bădărău nu a ridicat nici protestările, nici indignarea partidului conservator ; dar că acelaș partid să năpustește de un an de zile asupra învăță-

torilor, deși chipul lor de a-și înțelege datoria nu seamănă de loc cu al d-lui Bădărău, sau poate tocmai din cauza aceasta.

Apoi, d-lor, dacă așa stau lucrurile, v-ași ruga, și în prima linie pe d-l Maiorescu, ca să începem lucrurile de unde trebuiesc începute. Să începem de la acei cari înțeleg activitatea extrașcolară în felul d-lui Bădărău, iar nu să ne acățăm de bieții învățători.

Iată, d-lor, care este punctul meu de vedere în această chestie, și nu am altceva de adăogat. Activitatea extra-școlară a fost una din multele chestiuni cu cari am avut să mă ocup, și la care am fost condus prin însăși natura îndatoririlor mele. Este imposibil pentru orice ministru de instrucție ca să nu fie preocupat, ca mine, de ignoranța maselor. Am căutat să întrebuițez toate mijloacele posibile pentru a subția măcar cit de puțin grosimea păturei de întuneric care ne acopere. Printre altele, am recurs și la ajutorul învățătorilor. Adversarii mă critică. Nu cred că au dreptate. Dar-i rog un lucru: să se gândească, că, dacă vreodată vor fi tentați a strica aceea ce s'a făcut, sunt obligați ca numai decât să pună în loc altă-ceva care să ducă la același rezultat. Dacă vor găsi ceva mai bun, vor putea să strice ceea ce este; dacă nu, nu.

Până-atunci însă, eu socotesc că activitatea extra-școlară, așa cum am înțeles-o eu, este un lucru bun și necesar, și dacă nu se potriveste cu Pedagogia, atât mai rău pentru Pedagogie!

(Aplause furtunoase)